

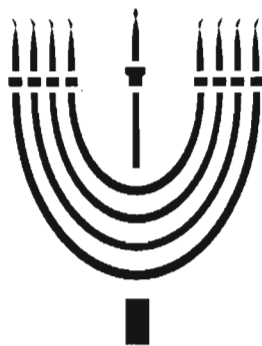
Bodri Ferenc

Száz év – ötven kötet*

Ha jól számolok, jubilálhatna a Bacher Vilmos és Bánóczy József által indított *IMIT Évkönyvek* (1895–1948), Scheiber Sándor buzgalmából felújított (MIOK, 1970–1984), majd az Országos Rabbiképző Intézet által, Schweitzer József szerkesztésében megjelenő „legújabb folyam” sorozata. Az 1992–95-ös kötet akár „centenárium” lehetett volna, amennyiben a közreadók nem feledkeznek meg erről, bár lehet, hamis a statisztikám. A hazai zsidó irodalom, történelem, tudomány és művelődés gazdag annalese az összesített mutató folytatásával 1980 óta adós: 1930-ban 25 kötet címgjegyzékét adták, amikor az 1918–1929 közötti kényszerű szünet után az *Évkönyv* ismét megjelent. A folytonosság megszakadt még 1943–1948 és 1948–1970 között. Az 1981–82-es kötet folytatta elődei alfabetikusan egybefoglalt címlistáját, ötven év mutatóját tehát. Reménykedem, hogy egy korszerű repertórium kiadásával tetőzik a hagyomány, evvel nemcsak sok nagyszerű tudós munkájának tartozunk, de önmagunknak is: a megjelentek szakszerű felmutatása elemi érdekünk.

Az új égisz alatt formált második kötetel kissé módosult a korábban megszokott tematika. Mivel közlésre több fórum készen áll, szépirodalom itt csak mutató-

Évkönyv 1992-1995

Országos Rabbiképző Intézet
Budapest

ban található. A legfrissebb kötetben Ambrus Katalin verse, Kőbányai János remek novellája, Szántó T. Gábor enigmatikus versciklusa, J. B. Singer munkásságáról Jólesz László esszéje maradt a Clión kívüli múzsák csendes üzenete. A történettudomány pedig sokféle témakörben, tájékozott és gazdag írásokkal van jelen a közel 400 lapon. A gyűjtemény legszínesebb egységét a hazai zsidóság közelmúltjának kiválóságaira való emlékezések adják ismét: Scheiber Sándor munkásságának egy-egy eredménye a tanulmányok hivatkozásaiiban rendre előkerül, de a két „bevezető emlékezés” kizárólagos témája a nagyszerű tudós személyisége lett. Voigt Vilmos a professzornak a magyar zsidó folklórról 1983–84-ben tartott egyetemi előadás-sorozatára,

Bollobás Enikő cambridge-i megismerkedésükre (1967), majd barátságuk budapesti időszakára emlékezik. Mindkettőjüket a széles látókörű szellem tisztasága, a jó barát emberi gazdagsága hódította meg előbb, az emlékezések olvasóit általuk ugyanígy. Voigt Vilmos színes leírásokban eleveníti fel az egykori „speckoll” néhány megkapó részletét, amikor a meghívó, a tanszék vezetője szívesen foglalt helyet a „kedvtelésből folklorista” hallgatói között. Örömről idéz, például „a lebegő koporsók” tematikájából („*Egyébként köztudott, hogy Löw Immanuel összeállította a mágnes által tartott lebegő tárgyak elég teljes jegyzékét...*” – említette mellesleg az előadó), majd a korrekcióról Jónás története körül, hiszen a próféta feje felett nem tők, hanem ricinusfa száradt el megpróbáltatása tette serkentő elemeként a szokatlan értelmezés szerint. Megkapó „a prefiguráció” taglalása is, amikor Scheiber Jónásban Jézus „előképét” értelmezi. Boldogan olvasnám a kollégium közös és teljes jegyzetanyagát.

Ezt követően Patai Raphael emlékezik adatgazdagon Édesapjára, a *Múlt és Jövő* alapító szerkesztője, Patai József munkásságának „korai éveit” mutatva be. Majd Szabolcsi Miklós folytatja a fiak emlékezésének sorát: Szabolcsi Miksa (a nagypapa) és Szabolcsi Lajos, az *Egyenlőség* két szerkesztője életéből idéz szép fejezeteket. A folyóirat és a politi-

*Évkönyv 1992–1995, Országos Rabbiképző Intézet, Budapest, 1995.

kai hetilap írásaiban, a szerkesztők és társaik programjában a hazai zsidóság tájékozódásának két jeles áramlata: az elkötelezettséget őrző szellem, illetve az asszimilációs szándékok iránt toleránsabb, a remények körül is serénykedő „altera pars” munkássága és egyéniségei kapnak személyes fényt az utódok emlékezéseiben. Szabolcsi Lajos önéletrajza (*Két emberöltő* – 1993) nemrégiben lett olvasható, Patai József költői műve és héber versfordításai előbb ismertek voltak. A közös irányban induló pályák a szétválás után nyertek önálló formát, külön változatot. Lajos öccsét, Szabolcsi Miksa kisebbik fiát, Szabolcsi Bencét 1917-től Kodály Zoltán pártfogolta és nevelte fiaként. Bartók Béla pedig a zenetudósról egy amerikai zsidó enciklopédia felkérésére 1943-ban lexikoncikket írt – értékes tanulmányában ezt is újraközölve Kroó György ad elemzést, mondja el személyes emlékeit. Egy másik zeneszerző, Kálmán Imre portréját Matyinkó Sebestyén József villantja fel, Karsai Elek munkásságát Varga Sándor ismerteti itt. Schmelzer Hermann Imre pedig az egykori országos vezető főrabbi, Benoschofsky Imrére, majd „a modern zsidó tudomány atyámes-tere”, Zunz Lipót munkásságára emlékezik. A Heine szellemére is ható „aufklerista tudós” pályaképet a *Világirodalmi Lexikon* utolsó kötetében Raj Tamás formálta meg. A kötetben Glück Jenő „út-törő zsidó orvosok” pályarajzát adja, előtte Borgó András nyújt a magyarországi jiddis zenekultúráról tartalmas „vázlatokat”.

A hazai zsidóság régmúltjáról olvashatók az *Évkönyv* értékét külön emelik, bár többnyire monografikusabb összefoglalók ide emelt

fejezetei. Kubinyi András tanulmánya a magyar középkor törtériájából, Bertényi Iván Kálmán király „zsidótörvényeinek” eseménysorozataiból ad közre izgalmas részleteket. Riczu Zoltán bemutat egy igazi 48-as hazafit, betűhív másolatban közli Heilprin Mihály *Nemzeti Órdalát*. Más helyütt élénk társadalmi folyamatokat követnek nyomon a székesfehérvári, kecskeméti, szekszárdi, kassai zsidóság XVIII–XIX. századi történetéből közreadott tanulmányok írói. Külön érdekességű Shlomo Spitzer munkája Köpcseny, a burgenlandi Kittsee, a „hét hitközség” egyikének történetéről, Karády Viktor bevezetése a zsidó vallásváltás szociológiai problémakörébe, Zeke Gyula könyvének részlete az izraelita felekezet magyarországi életéről 1895–1918 között.

A „bibliai blokkban” Weis Méir elemzését olvastam szívesen a *Siralmaik könyvéről*, a zsidó tekeres szövege utóbb *Jeremiás siralmi* címmel lett még inkább publikus. Colette Sirat az alexandriai Philon tevékenységében „a zsidóság és a filozófia első találkozását” mutatja fel, Hajnal Piroska az ember teremtésének és első bűnbeesésének „interpretációját” Josephus Flavius *A zsidók története* című művének fejezeteiből.

Számomra a kötetzáró három tanulmány a legizgalmasabb. Schmidt Mária rövid ténytörténetében korábban ismeretlen dokumentációval az amerikai állami hivatalok és zsidó szervezetek tájékoztatlan tehetetlenkedését vizsgálja (*Mentés alibiből*) 1944 tavaszáról a magyarországi zsidómentés tervei és „egyszemélyes megvalósulása” (Wallenberg) körül. Nataniel Katzburg Jeruzsálemben megjelent könyvének (1992) itt közölt részlete a

magyar zsidóság szellemi állapotáról tudósít 1940–1943 idejéből, a holocaust árnyékában „a zsidó lét és fennmaradás” problémái és esélyei között. A *Jabadut Hungaria 1920–1943* című könyv 11. fejezetének írója elmélyülten tájékozott a korszak hazai zsidó sajtójában, a *Zsidó Munkaközösség* működése és kiadványai felől. A „várakozás-párti” zsidó hivatalosságnak és a fiatal cionistáknak a zsidó önismeret mélyítését, az öntudat erősítését célzó programját egyként és részletezőn ismerteti. A hivatalos tiltakozást és részben rokonszenvet, egyetértő fogadtatást kiváltó „sárgakönyvek” szerzője Szilágyi Dénes volt, aki az ismert európai fenyegetettség hazai tanulságaként a „kivonulásban” remélte és hirdette a megmaradás esélyeit. Meglepő, hogy ez a program a kormányzati hivatalok néhány képviselőjénél egyetértésre és támogatásra talált a zsidó vezetők tiltakozása ellenében is. És mivel a szerkesztő az említett könyv további fejezeteinek közlését ígéri az *Évkönyv* folytatásaiban, Randolph L. Braham gyűjteményéből (*The Tragedy of Hungarian Jewry* – New York, 1986) figyelmébe ajánlom a „sárgakönyvek” szerzője, Denis Silagi tanulmányát (*A Foiled Jewish Political Venture in Hungary 1939–1942*), amelyre jegyzeteiben Katzburg sokszor hivatkozik. A fiatal Szilágyi Dénes az ismert társaságában alapította a Zsidó Munkaközösséget, résztvevő tehat és nem csupán elemző vagy szemtanú. Munkája az akkor lehetséges ellenállás szép fejezete.

A másik érdekes elemzésben Novák Attila kísérel követhető rendet teremteni 1945–1948 idejéből, a baloldali cionisták párt-

jairól és más szervezeteiről, kiadványai között és működéséről, mindarról, amiről Dénes Béla nemrégiben több kiadásban megjelent könyve támasztott nem csekély érdeklődést olvasói között. A Hasomér Hacair (Munkáspárt), a binacionális Palesztina-tervet dédelgető Ichud Mapai, az

Áchut Háávodá (Cionista Munkásegység Pártja) és más áramlatok rövid idejű hazai tevékenységét és torzsalkodásait vizsgálja az egykorú sajtó írásaiból. A hosszú tanulmányban egy szélesebb igényű ítéletsort ismerhetünk meg Schmidt Mária, Standeisky Éva és mások más

szempontú feldolgozásai után. Bár egy egzakt és szinte lexikális értékű összefoglalásban a témáról – akár a fokozott tisztánlátás érdekében – még mindig reménykedünk. Csupán „az eredmény” ismert az ÁVH jegyzőkönyveiből, a folyamat inkább csak részleteiben.

Paul Celan versei Marno János fordításában

EGYBEN

Febr. tizenhárom. Szívcsájban
ébredő Sibboleth. Veled
Peuple
de Paris. *No pasarán.*

Balján báránykák: agg Abadias,
Huescából érkezett a kutyákkal
a front fölé, fehér felhő
a számkivetésben, ő
adta kezünkbe a pásztor-
spanyol szót, mire szomjajztunk,
im' egy ember,

az „Aurora” jégfényében:
integető testvérkéz a
szófő szemekből össze-
írt szalagokkal – Petropolis, a köz-
ős vándorváros toszkán vissz-
hangja vert a te sziveddel is.

Békét a kunyhóknak!

SIBBOLETH

Köveimmel, a rács
mögött főbensírt
kövekkel együtt,

hurcoltak körbe
a piac porondján,
zászló-
bontásra, melyre nem esküdtem fel
semmi szín alatt.

Flóta,
kétajkún az éjnek:
ügyelj a sötét
ikerpírra
Bécsben s Madridban.

Félárbocra zászlódat,
emlékezet.
Félárbocon
ma és mindörökre.

Szív:
itt az idő hogy színt vallj, itt,
a piactér szívében is.
Kialtsd a jelszót, kiálts e
hazától-idegenbe:
Február. *No pasarán.*
gyszarvú:
tudod a köveket,
tudod a vizeket,
jöjj,
odavezetlek
Estremadura
hangjaihoz.